

СИСТЕМ КАЗНИ У СВЕТЛУ РИМСКОГ СТАТУТА СТАЛНОГ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

мр Драгана КОЛАРИЋ

Полицијска академија, Београд

Апстракт: После дужег временског периода, у којем се радило на идеји оснивања Сталног међународног кривичног суда, јула 1998. године у Риму, на дипломатској конференцији која је одржана под покровитељством Уједињених нација, дошло је до усвајања коначне верзије Статута Међународног кривичног суда. Суд има надлежност за четири категорије злочина: геноцид, злочини против човечности, ратни злочини и злочин агресије и, као и сваки други кривични суд, има могућност да изриче и примењује санкције према учиниоцима злочина из своје надлежности. Релевантне одредбе, које се односе на питања које се казне могу применити и правила за одмеравање казне, садржане су у члановима 77-80 Римског статута и члановима 145-148 Правилника о поступку и доказима. Овај рад представља детаљнију анализу тих одредби.

Кључне речи: међународни кривични суд, Римски статут, систем казни, одмеравање казне, сврха казне, олакшавајуће и отежавајуће околности.

Увод

Успостављање Сталног Међународног кривичног суда резултат је задовољења универзалне људске жеље за правдом. Потпуно је оправдано истаћи да усвајање Римског статута значи да, као “поздрав” најтежим злочинима, међународна заједница неће више прихватати некажњавање за такве облике нехуманог и варварског поступања и да кривци индивидуално одговарају за своја понашања.

Статут већ у трећем делу, који се односи на опште принципе кривичног права, поставља једно од фундаменталних начела *nulla poena sine lege* тј. лице осуђено од стране Суда може бити кажњено само у складу са овим Статутом. Када говоримо о *ius puniendi* тј. о праву на кажњавање ми традиционално имамо у виду да она припада надлежности националног суверенитета (државама). Међутим, у овој области дошло је до развоја међународних прописа и стандарда који ограничавају примену најтежих облика казне (смртне казне) и забрањују тортуру, мучење и свако друго окрутно и деградирајуће поступање. Међународно кривично право помиње казну као једину кривичну санкцију. Нирнберг и Токио су поред казне лишења слободе познавали и смртну казну која је данас напуштена у међународном кривичном праву и представља реликт прошлости. Међународни кривични судови за бившу Југославију и Руанду познају само једну казну и то казну лишења слободе.¹

Преговори око санкција које ће примењивати Међународни кривични суд изронили су на површину много тешкоћа, различитих система вредности и ставова када су у питању смртна казна, доживотни затвор, питање обавезног поновног разматрања изречене пресуде као и низ других одредби, које су, услед недостатка консензуса, избачене из Нацрта на Римској конференцији.² Решење које се заснивало на општој сагласности по питању целокупног казног режима коначно је постигнуто последњих дана Дипломатске конференције. Прво, у члану 77. одређено је да се лицу осуђеном за злочин може, као максимална, изрећи казна доживотног затвора када је то оправдано екстремном тежином злочина и индивидуалним околностима везаним за осуђеног. Као додатне казне одређене су новчана казна и конфискација прихода. Члан 78. узима у обзир приликом одређивања казне олакшавајуће и отежавајуће околности, време проведено у притвору и указује на правила одмеравања казне када је особа осуђена за више од једног злочина. Новац и остала средства прикупљена наплатом новчаних казни или конфискацијом биће стављена на располагање једном поверљивом фонду који ће бити установљен сходно члану 79. Коначно члан 80. указује

1 Стојановић, 3; Међународно кривично право, Београд, 2004. година, страна 109.

2 Schabas W. A; The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights: The Role of the International Criminal Court, "Transnational Publishers", Ardsley, New York, 2000, стр. 105-135.

да нема предрасуда за националну примењивост казни и националног права.

Сврха казне у међународном кривичном праву

Још је Томас Хобс у свом Левијатану истакао да страх од казне служи као препрека вршењу кривичних дела.³ Ово становиште о одвраћању кроз “страх од казне” не одражава разноликост савремених схватања. Данас, постоје веома различита гледишта, у погледу сврхе казне, која срећемо у правној теорији. Међу њима налазе се заштита друштва, заслужена казна, општа превенција или одвраћање, специјална превенција, реформисање учиниоца, одмазда итд.

Римски статут нигде не помиње сврху кажњавања. Разлога је више. Прво, расправе које су се водиле око тог питања откриле су суштински различите ставове. Упркос одликама које су се показале као заједничке различитим националним системима, у овој области постоје и непомирљиве националне вредности и стандарди. Друго, ово питање није тако често било предмет дискусије. То се јасно види из припремних радова, као и на основу рада Комисије за међународно право. Треће, неуспело настојање да сврха изречених казни буде директно наведена, такође, указује на чињеницу да је то више споредни него суштински задатак Суда.

При доношењу одлука Међународни кривични суд ће се несумњиво придржавати праксе Међународног кривичног суда за Руанду и Међународног кривичног суда за бившу Југославију. У случају Камбанда, МКСП истиче да изречене казне морају бити усмерене, са једне стране, ка одмазди према учиниоцима који морају да увиде да су њихови злочини кажњени и осим тога, с друге стране, ка застрашивању, односно трајном обесхрабривању оних који ће покушати да такве злочине почине у будућности тако што ће им се ставити до знања да међународна заједница неће толерисати некажњавање за тешке повреде међународног хуманитарног права и људских права.⁴ У случају Блашкић, МКСЈ истиче да утврђивање „праведне“ казне зависи од циљева који се желе постићи.

3 Rolf Einar Fife; International Criminal court, *The making of the Rome Statute - Issues, Negotiations, Results*, “Kluwer Law International”, Hague, 2002, стр. 319.

4 Kittichaisaree, K; *International criminal law*, Oxford University Press, Oxford, 2001, страна 315.

Према мишљењу изнетом у пресуди, одвраћање је најважнији фактор код одређивања одговарајуће казне за кршење међународног хуманитарног права. Поред чињенице да оптужени треба да се одговарајућом казном у довољној мери одврати од тога да икада и помисли да поново учествује у таквим злочинима, и лица која се нађу у сличним ситуацијама треба исто тако да се одврате од упуштања у таква кривична дела.⁵ Исти суд, у случају Челебићи издваја четири параметра које ваља узети у обзир приликом одређивања трајања казне: ретрибуција, заштита друштва, преваспитање и одвраћање. Теорија ретрибуције, наслеђе примитивне теорије освете, захтева од суда да изврши одмазду за учињено дело како би умирио жртву. Међутим, узимање ретрибуције као јединог момента при утврђивању казне било би контрапродуктивно и потпуно у супротности са циљем Савета безбедности који се односи на одржавање мира на територији бивше Југославије. Из тих разлога суд узима у обзир и друге факторе.⁶ Претресно веће у предмету Фурунција истиче да је мандат и дужност Међународног суда да одвраћа од злочина и бори се од некажњавања. Праведно је не само *punitur quia peccatur* (појединца треба казнити зато што је прекршио закон), већ и *punitur ne peccatur* (треба га казнити како он и други не би и даље кршили закон).⁷

На исти начин, Претресна већа поступају и у другим случајевима, разматраним пред Међународним судовима за Руанду и Југославију, тј. доследно заговарају став да одмазда и одвраћање представљају примарне ефекте пресуда, односно, превасходну сврху казне. Својом судском праксом ова два суда су, као пионири у своме послу, глачали пут Међународном кривичном суду и то још увек чине.⁸

Казнени систем у Римском статуту

Члан 77. Римског статута утврђује три могуће казне: казну затвора, новчану казну и конфискацију средстава остварених извршењем злочина. Коначни текст прописује следеће:

1. Сходно члану 110, Суд може да изрекне једну од следећих казни лицу

5 Тужилац против Тихомира Блашкића, Пресуда од 03. 03. 2000. године, пара. 761.

6 Предмет Челебићи, пресуда од 16.11.1998. године, пара. 1231.

7 Тужилац против Анте Фурунције, Пресуда од 10.12.1998. године, пара. 288.

8 Bos, A; *The International Criminal Court: A Perspective u: The making of the Rome Statute - Issues, Negotiations, Results*, "Kluwer Law International", Hague, 2002, стр. 470.

осуђеном за злочин у сагласности са чланом 5. овог Статута:

- a) казну затвора на одређени број година, а која максимално може да износи тридесет година и
 - b) казну доживотног затвора када је она оправдана екстремном тежином злочина и индивидуалним околностима лица које је проглашено кривим.
2. Као додатак казни затвора Суд може да одреди:
- a) новчану казну у складу са критеријумима дефинисаним Правилником о поступцима и доказима, и
 - b) кофискацију прихода, имовине и добара који су добијени директно или индиректно тим злочином, имајући у виду права добронамерне (*bona fides*) треће стране.

1. Казна затвора

Казна лишења слободе је главна казна коју примењује Међународни кривични суд. Може се изрећи у трајању до тридесет година или доживотно, за сваки злочин који је у његовој надлежности.

Расправа о казни затвора била је на Римској конференцији нераздвојно повезана са питањем смртне казне. Државе које су подржавале смртну казну, као компромисно решење уместо ње, прихватиле су доживотни затвор. Државе које су биле против смртне казне, тежиле су једном либералном приступу казнама затвора. Истицали су да доживотни затвор представља округли, нехумани, деградирајући облик кажњавања који занемарује рехабилитацију.⁹ Очигледно, цена која се платила за укидање смртне казне била је доживотни затвор. Али да би се уважила забринутост одређеног броја делегација због строгости казне доживотног затвора установљен је један обавезујући механизам поновног разматрања изречене пресуде. Римски статут не садржи правила о условном отпусту, као већина националних правних система, него, уместо тога, чланом 110. уводи један облик ревизије пресуде. Према члану 110. ст. 3. Суд ће поново размотрити пресуду да би установио да ли она треба да буде смањена након што је лице одслужило две трећине казне. Тако, лице које је осуђено на максималну казну затвора од тридесет година потенцијално ће имати

9 Schabas W. A; Penalties, u: Cassese A., Gaeta P., Jones J.R.W.D. (ed.), The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary, Volume II, Oxford, 2002, str. 1507-1513.

могућност за разматрање након што је у затвору одслужило двадесет година. Исти став наводи да ће у случају казне доживотног затвора, поновно разматрање бити одржано након двадесет пет година. На овај начин, Суд обезбеђује једнообразан третман затвореника без обзира у којој земљи издржавају своје казне. Као критеријуми, којима би се Суд руководио приликом решавања случаја, наведени су континуирана затвореникова спремност од самог почетка да сарађује са судом у истрази и поступку, добровољна сарадња при примени одлука и наредби Суда у другим случајевима, а нарочито обезбеђивање помоћи у проналажењу средстава која би се могла искористити као накнада жртвама или њиховим породицама. То може бити и свака друга основа која потврђује јасну и битну промену околности довољну да се оправда смањење казне али би она у одлуци требало да буде прецизно дефинисана.¹⁰ Уколико резултат буде негативан тј. Суд одлучи да нема места смањењу казне успостављен је један систем периодичних поновних разматрања.¹¹ Судски колегијум састављен од тројице судија из Апелационог већа разматраће могућност смањења изречене казне сваке три године осим ако, у својој одлуци донетој сходно члану 110. ставу 3, не утврди неки краћи интервал. У случају да дође до неке значајније измене околности, колегијум састављен од тројице судија Апелационог већа може да дозволи осуђеном да поднесе молбу за ревизију изречене казне и унутар тог трогодишњег периода или краћег периода који је могло да одреди Апелационо веће.

2. Смртна казна

И поред тога што смртна казна није у режиму Римског статута интересантно је указати на ток конференције у Риму и решење спора око смртне казне. Још на заседањима Припремног комитета¹² у току 1996. године неколико држава северне Африке, средњег Истока и Азије истакло

10 Schabas W. A; у The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights, op. cit, страна 114.

11 Одредба члана 224. Правила поступка и доказивања.

12 Генерална скупштина Уједињених нација оформила је 1995. године Припремни комитет или "PrepCom" који је требао да ради на усавршавању нацрта Статута и припреми Дипломатске конференције. Његова Радна група за опште принципе кривичног права и казне истакла је неколико питања око којих је требало постићи сагласност од којих је једно била врста казне која се може применити на учиниоце злочина дефинисаних Статутом.

је захтев да смртна казна заузме своје место у Статуту, јер би се на тај начин узели у обзир сви правни системи које овај документ представља. Заговорници смртне казне као оправдање су углавном износили верске и културне факторе као и чињеницу да се ради о нарочито тешким злочинима. На Дипломатској конференцији у Риму једна група арапских држава¹³ и Карипске државе су предложили отворено признавање смртне казне. Паралелно са овом иницијативом Тринидад и Тобаго су указали на једну могућу основу за постизање компромиса када су истакли да, у складу са принципом комплементарности који признаје Статут Међународног кривичног суда, Тринидад и Тобаго задржавају суверено право да изрекну смртну казну лицима којима је ваљано суђено и која су проглашена кривим у овој држави за међународне злочине који су комплементарној надлежности Међународног кривичног суда.

Дан пре завршетка конференције, 16. јула, с обзиром да спорно питање још није решено, сазвана је Радна група за казне¹⁴. Fife је припремио компромисни предлог који је имао три конститутивна елемента.¹⁵ Први је био брисање смртне казне из Статута, уз једну напомену да се неке делегације нису сложиле са том одлуком и да ће то бити наведено у Извештају Радне групе за казне. Други је био додавање одредбе која је касније постала члан 80. Римског статута: *Нема предрасуда за националну примењивост казни и националног права* која гласи: “Ништа у овом делу Статута не утиче на примену казни, од стране државе, које одређује њен државни закон, као и закон држава које не примењују казне описане у овом делу.” Трећи елемент је била изјава коју је Радна група препоручила да је прочита председник Конференције и која ће бити садржана у званичним извештајима с те конференције. Укратко, она указује да у складу са принципом комплементарности између Суда и националних јурисдикција, национални правни системи имају примарну одговорност за истрагу, кривично гоњење и кажњавање појединаца у складу са њиховим националним законима за злочине који спадају у надлежност

13 Алжир, Бахраин, Египат, Иран, Ирак, Либија, Нигерија, Оман, Саудијска Арабија, Катар, Судан, Сирија, Уједињени Арапски Емирати и Јемен.

14 На Дипломатској конференцији у Риму образована је Радна група за казне чији је председник био норвешки дипломата Rolf Einar Fife.

15 Schabas W. A; у The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights, op. cit, стране 121-122.

Међународног кривичног суда. У том погледу јасно је да Суд не би могао да утиче на националну политику у тој области.

Делегације држава које су се залагале за смртну казну прихватиле су овај компромис, али су, ипак, истакле да то не сме да се схвати као доказ њиховог прихватања широм света распрострањеног поступка укидања смртне казне.¹⁶

3. Новчана казна

Према Римском статуту, као додатак казни затвора, Суд може изрећи новчану казну по критеријумима утврђеним у Правилима поступка и доказивања. Усвојено је становиште да је новчана казна споредна и секундарна у односу на казну затвора.

Нацрт Комисије за међународно право садржао је решење по коме се новчана казна може изрећи било као алтернатива казни затвора било као њој додатна казна.¹⁷ Током заседања Радне групе за казне, на Римској конференцији, већина држава је дала подршку новчаној казни, али само као додатној, истичући да се ради о тешким злочинима и да би било неприкладно изрицати новчану казну као главну казну.

Члан 146. у склопу Правила поступка и доказивања, који носи назив “Одмеравање новчаних казни у складу са чланом 77“, истиче да ће Међународни кривични суд, при одлучивању да ли ће бити изречена новчана казна и при одређивању њене висине, установити да ли је казна затвора довољна казна, узимајући у обзир финансијске могућности лица које је проглашено кривим. При оцени финансијског стања осуђеног лица Суд ће водити рачуна о наредбама које су односе на надокнаду жртвама (члан 75) и на одузимање имовине и предмета насталих директно или индиректно из учињеног кривичног дела (члан 77. став 2б). Такође, Статут релеватним сматра и питање да ли је и у којој мери злочин био мотивисан личном добити. Узимајући у обзир ове факторе, Међународни кривични суд ће одмерити новчану казну водећи при томе рачуна о проузрокованој штети и повреди, као и о добити оствареној извршењем злочина. При томе износ новчане казне, ни под којим условима, не сме

16 У име групе арапских држава то је изјавио министар правде Судана, *ibidem*, страна 122.

17 Schabas W. A; у *The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights*, *op. cit*, страна 123.

прећи 75 процената вредности имовине осуђеног лица, а након умањења одговарајућег износа који би требао да задовољи финансијске потребе осуђеног лица и чланова његове породице који финансијски зависе од њега. Суд ће одредити осуђеном лицу разуман период у коме треба да плати новчану казну. Он може одредити плаћање целокупног износа одједном или на рате. Правила поступка и доказивања дозвољавају као опцију, уместо одмеравања и изрицања фиксног износа новчане казне, употребу система “дани-новчана казна”. У том случају, минимални број дана износи 30, а максимални пет година.

Уколико осуђена особа не плати новчану казну, у складу са утврђеним условима, Суд може предузети одговарајуће мере сагласно са одредбама 217. до 222. Правила поступка и доказивања и у складу са чланом 109. Статута. У случајевима намерног и континуираног избегавања плаћања, пошто се утврди да су све расположиве принудне мере исцрпљене, може се као последње средство одредити продужење казне затвора за период који не сме да буде дужи од четвртине изречене казне затвора или 5 година, било који да је мањи. На овај начин долази до замене новчане казне казном затвора уз два ограничења. Прво, ово правило се не примењује када је у питању доживотни затвор и друго, казна затвора заједно са продужењем не сме да пређе 30 година.

4. Конфискација

Као што смо видели Нацрт статута Комисије за међународно право из 1994. године и статута *ad-hoc* трибунала не садрже одредбе које се односе на конфискацију имовине. Она је била предвиђена у Нацрту из 1993. године па је, из већ поменутих разлога, избрисана да би се, касније, поново вратила у Статут Међународног кривичног суда. О њој се у римском документу говори као о додатној казни. Наиме, Суд може да одреди заплену прихода, власништва и добара који су добијени директно или индиректно тим злочином, имајући у виду права добронамерне треће стране (члан 77 став 2б). Правна природа овог института је спорна.¹⁸ Већ у току заседања Припремног комитета предложено је да конфискација не буде уведена као казна, већ као механизам који ће Суд захтевати да државе примењују при извршавању неког налога за репарацију. Међутим,

18 Стојановић, 3; *op. cit.*, страна 111.

из одредби Статута (члан 77) произилази да се ради о казни као врсти кривичне санкције.

Правила за одмеравање казне

Римски статут регулише одмеравање казне чланом 78. Том одредбом регулисана су три питања: олакшавајуће и отежавајуће околности, урачунавање времена проведеног у притвору и одмеравање казне за дела извршена у стицају.

1. Олакшавајуће и отежавајуће околности

Статут једноставном формулацијом овлашћује Суд да приликом одмеравања казне, у складу са Правилима поступка и доказивања, узме у обзир факторе попут тежине злочина и индивидуалних околности лица које је проглашено кривим (члан 78. ст. 1).

Потребно је правити разлику између конкретних материјалних околности у којима је почињен злочин како би се одмерила тежина кривичног дела са једне стране и специфичних индивидуалних околности тј. личних прилика у којима се налазио оптужени како би се извршила индивидуализација казне и рехабилитација, односно како би се изречена казна могла прилагодити личности оптуженог, са друге стране.¹⁹

Генерално гледајући, пресуде треба да буду изречене у складу са тежином кривичног дела, отежавајућим и олакшавајућим околностима и степеном одговорности (кривице) оптуженог лица. Управо је то истакнуто у одредби члана 145. Правилника о поступку и доказивању речима да укупност сваке казне, казне затвора или новчане казне, мора да одражава кривицу лица које је проглашено кривим, да уравнотежи све релевантне факторе, укључујући олакшавајуће и отежавајуће околности и да уважава околности везане и за злочин и за његовог починиоца. Исти пропис даље истиче, да поред тежине злочина и индивидуалних околности лица које је проглашено кривим, Међународни кривични суд треба да узме у обзир, између осталог, размере проузроковане штете, нарочито оне нанете жртвама и њиховим породицама, природу незаконитог понашања и средства употребљена да би се извршио

19 Kittichaisaree, K; International criminal law, Oxford University Press, Oxford, 2001, страна 315.

злочин, у којој мери је лице које је проглашено кривим учествовало у том злочину, узео се у обзир и његова намера, околности у вези са начином, временом и локацијом на којој је почињен злочин и годиште, ниво образовања, социјалне и економске прилике лица које је проглашено кривим. Поменута одредба, такође, одређује да олакшавајуће околности подразумевају суштинско смањење менталне способности или принуду, док се отежавајуће околности односе на злоупотребу власти или званичног положаја, окротно понашање, велики број жртава и мотиве дискриминације. То могу бити и друге околности које су по својој природи сличне поменутима.²⁰ Доживотна казна затвора може бити изречена само када је оправдана екстремном тежином злочина и индивидуалним околностима везаним за осуђеног.

У погледу отежавајућих и олакшавајућих околности индикативна је пракса Међународних кривичних судова за бившу Југославију и Руанду. Приликом доношења одлуке Статути *ad-hoc* трибунала у први план, као и Римски статут, истичу факторе попут тежине дела и индивидуалних околности лица које је проглашено кривим. Осим тога, Претресно веће узима у обзир и факторе као што су: све отежавајуће околности, све олакшавајуће околности укључујући и значајну сарадњу осуђеног с тужиоцем пре или после изрицања пресуде, општу праксу изрицања затворских казни на судовима бивше Југославије (односно Руанде).²¹

Када је у питању општа пракса изрицања казни затвора на судовима бивше Југославије и у Руанди, Судска већа Међународних кривичних судова истичу да позивање на ту праксу нема обавезујући карактер. Како је то истакнуто у случају Блашкић, када год је то могуће Међународни суд разматра одредбе и релевантну судску праксу у бившој Југославији, али он нипошто није њима правно везан приликом изрицања казни за дела из своје надлежности.²²

Једине две олакшавајуће околности које су предвиђене Статутом и Правилником Међународног кривичног суда за бившу Југославију су наређење надређеног и сарадња са тужилаштвом. Међутим, суд има дискреционо право при процени чињеничног стања и може уважити

20 *Ibidem*, страна 321.

21 Правило 101. Правилника о поступку и доказима Међународног кривичног суда за бившу Југославију.

22 Тужилац против Тихомира Блашкића, Пресуда од 03. 03. 2000. године, пара. 759.

и било коју другу релевантну олакшавајућу околност. Карактер олакшавајућих околности могу имати: одсуство директног учешћа, под условом да оптужени има подређени положај у цивилној или војној хијерархији; принуда, ако је доказана умањује кривичну одговорност оптуженог који није имао могућност да бира, те стога повлачи блажу казну ако се не може у потпуности ослободити од казне; стање сукоба на подручју где је оптужени живео; понашање оптуженог након учињеног кривичног дела што се огледа кроз сарадњу са тужилаштвом, кајање, добровољну предају и потврдно изјашњавање о кривици; његову младост у тренутку извршења кривичног дела; породични и професионални статус, јер би они могли расветлити разлоге криминалног понашања оптуженог.²³

Сарадња за тужилаштвом је једина олакшавајућа околност изричито предвиђена Правилником. Да ли је оправдано умањити казну по том основу утврђује се зависно од озбиљности и обима сарадње. Судска већа трибунала за Југославију и Руанду, сарадњу оптуженог оцењују на основу количине и квалитета информација које оптужени пружа, али је битно да не тражи ништа за узврат. У супротном, несарадња представља отежавајућу околност.

Кајање представља олакшавајућу околност ако је искрено и стварно. Тако је на пример, у предмету Јелишић, Веће навело да није уверено у искреност кајања које је испољио оптужени. Осећај кајања треба анализирати не само у светлу изјава оптуженог него и његовог понашања (добровољна предаја, потврдно изјашњавање о кривици).²⁴ Ова околност је прихваћена као олакшавајућа, у случају Ердемовић, где Претресно веће узима у обзир грижу савести оптуженог, жељу да се преда Међународном суду, изјаву о кривици и његову сарадњу са тужиоцем.²⁵ У случају Блашкић, Прво судско веће Међународног кривичног суда за бившу Југославију посумњало је у искреност оптуженог када је изразио дубоко жаљење и када је изјавио да је дао све од себе да поправи постојећу ситуацију. У складу са ставом Судског већа, за оптуженог који је издао

23 О поменутиим олакшавајућим околностима види пресуде: Међународни кривични суд за бившу Југославију у случају Блашкић, Тадић, Челебићи, Алексовски...

24 Тужилац против Горана Јелишића, Пресуда од 14.12.1999. година, пара. 125.

25 Тужилац против Дражена Ердемовића, Пресуда од 07.10.1997. године, пара. 10.

наређења која су довела до извршења злочина не може се веровати да је покушао да сведе на најмању могућу меру штетне последице.²⁶

Потврдно изјашњавање о кривици је околност која доводи до значајног ублажавања казне. У предмету Плавшић истакнуто је да потврдно изјашњење о кривици и прихватање одговорности представљају значајне олакшавајуће околности из два разлога. Прво, потврдно изјашњење о кривици пре почетка суђења уклања потребу за даљим сведочењем жртава и сведока и може довести до знатне уштеде времена, рада и средстава. Друго, оптужба истиче да је признање увек важно из разлога утврђивања истине о злочину и да представља значајан корак ка помирењу.²⁷

Имајући у виду могућност рехабилитације, судска пракса два *ad-hoc* суда узима у обзир младост оптуженог као олакшавајућу околност. Оцене о томе шта је млађе доба се разликују. Док МКСЈ млађим сматра оптужене који су време догађаја имали од 19 до 23 године, МКСР у ту категорију убраја и доба од 32 до 37 година. Тако је, Претресно веће у случају Ердемовић прихватило као олакшавајућу околност младост учиниоца, који је у време када је учињен злочин имао 23 године, а у случају Блашкић, који је у време извршења дела имао 32 године, Веће истиче да то није неуобичајено млађе доба за заповедника оперативне зоне.

Анализа пресуда МКСЈ указује на отежавајуће околности које су, у више наврата, узимане у обзир приликом доношења одлуке. То су: обим (број жртава) и начин извршења злочина, побуде извршења, последице злочина по жртве, положај надређеног, активно и директно учешће у злочину, свесно и добровољно понашање, предумишљај.

Обим учињеног злочина се изражава кроз број жртава. Овај критеријум је у више случајева пред МКСЈ узет као отежавајући. Истичући систематски карактер лишавања живота већег броја лица, Већа су као отежавајућу околност узимала и понављање злочина и њихов дискриминаторски карактер. Тако, у случају Блашкић суд указује не само на број жртава него и силину злочина, његово понављање које се огледа кроз чињеницу да су бројним муслиманским цивилима силом

26 Kittichaisaree, K; *op. cit.*, страна 319.

27 Тужилац против Биљане Плавшић, Пресуда од 27.02.2003. године, пара. 66.

одузети домови, док их је врло велики број морао побећи. То, очигледно, показују брутална убиства муслиманских цивила у Ахмићима у врло кратком временском периоду.²⁸

Ако је злочин почињен на нарочито окрутан и понижавајући начин, телесним злостављањем и садистички, понижавањем жртве онда можемо говорити о гнусном начину извршења злочина. Овакав карактер дела, свакако је важан приликом одмеравања примерене казне и може представљати отежавајућу околност на исти начин као и побуде из којих је дело учињено, као што су национални и верски прогон, жеља за осветом и садизам.

Примери отежавајућих околности, из судске праксе МКСЈ и МКСР, подразумевају и чињеницу да су жртве цивили и/или жене и деца, као и психолошке и физичке последице злочина по жртву. У предметима Тадић, Челебићи и Фурунџија, Већа су приметила да су дела почињена у околностима које су само могле учинити тежим и злочин и патње жртава. У предмету Блашкић, Веће истиче не само патње нанесене жртвама у време извршења злочина, при чему су коришћена несразмерна и застрашујућа средства и методе борбе, као што су “бебе-бомбе“, “пламено-бацачи“, ручне бомбе, него и очите физичке и душевне патње које трпе они који су преживели те бруталне догађаје (губитак најближих, немогућност враћања на огњишта).

Чињеница да је неко лице које је проглашено кривим заузимало неки руководећи положај генерално је отежавајући фактор у међународном кривичном праву. Што је оптужени на вишем положају у војној и цивилној хијерархији то је и казна већа. У пресуди Челебићи веће је ипак приметило да положај надређеног не мора нужно повлачити строжу казну и да се оптуженом могу признати олакшавајуће околности ако је он имао само “изведена знања“ о злочинима. Међутим, то веће је ипак прецизирало да би дозволити да срачунато занемаривање суштинске дужности буде елемент олакшавајуће кривичне одговорности представљало изопачење правде. Када, дакле, неки надређени не учини ништа да спречи извршење злочина, или да казни учиниоца, он треба бити кажњен строжом казном него његови извршиоци, у мери у којој тај пропуст представља толерисање или чак и пристајање надређеног на извршење дела од стране његових

28 Тужилац против Тихомира Блашкића, Пресуда од 03. 03. 2000. године, пара. 784.

потчињених. У већ цитираном случају Блашкић, истиче се да је он био заповедник Оперативне зоне Средња Босна и да је имао висок положај у хијерархији. Његово знање о извршеним злочинима није било само изведено, већ се суд уверио да је генерал Блашкић наредио нападе усмерене против муслиманског цивилног становништва, те тако постао одговоран за злочине који су почињени, а што се тиче оних злочина који нису проистекли из таквог наређења, он је занемарио своју обавезу да их спречи а након што су учињени није предузео потребне мере да се казне учиниоци.²⁹

Под активним или директним учешћем у злочину подразумева се то да је оптужени непосредно учинио све или неке од злочина за које се терети. Непосредно учешће је стога околност која се чешће узима у обзир као отежавајућа околност за учиниоце него за надређене. Међутим, одсуство активног и директног учествовања не може компензовати отежавајућу околност која произилази из положаја у хијерархији. То значи да иако лице непосредно не учествује у извршењу злочина а има положај надређеног, то га чини одговорним за дела његових потчињених и не може оправдати умањење казне.

Предумишљаји смишљено учествовање у неком злочину представљају, уопштено гледајући, отежавајуће околности и повећавају казну.

2. Урачунавање времена проведеног у притвору

Члан 78. став 2. Римског статута истиче да ће се при одређивању казне затвора урачунати време проведено у притвору. Око ове одредбе није било спора на Римској конференцији и она је одмах усвојена, већ на првом заседању Радне групе за казне 30. јуна 1998. године.

Према правилу 101 (D) Правилника о поступку и доказивању МКСЈ, осуђенику ће се урачунати евентуално време које је провео у притвору чекајући на предају Међународном суду или чекајући на суђење или жалбени поступак. Стога се при израчунавању трајања казне мора узети у обзир чињеница да је оптужени био у притвору.

3. Одмеравање казне за дела извршена у стицају

Поштујући Статут Међународног кривичног суда, члан 78. став 3. прописује да када је неко лице проглашено кривим за више од једног

29 *Ibidem*, пара 789.

злочина, Међународни кривични суд ће изрећи казну за сваки злочин посебно и једну збирну казну у којој ће бити наведено укупно трајање казне затвора. Тај период не сме бити мањи од највеће појединачно изречене казне и не сме бити дужи од тридесет година, или ће бити изречена казна доживотног затвора када је то оправдано екстремном тежином почињеног злочина и индивидуалним околностима лица које је проглашено кривим.

Ово решење представља хибрид две опције које је разматрао Припремни комитет у децембру 1997. године.³⁰ По првој опцији, у случају проглашења кривице по више оптужби, Суд је могао да изрекне једну јединствену казну која би могла да буде у висини највише дозвољене казне. По другој варијанти, Суд је имао могућност да наведе да ли ће се, више изречених казни, издржавати једна за другом или истовремено.

На заседању у Риму, неке државе су истакле да треба да постоји плафон до којег казне могу да иду. У складу са тим председник Радне групе за казне Five поднео је предлог који је данас саставни део Римског статута.³¹

Правилник о поступку и доказима МКСЈ у одредби 87(С) истиче да ако претресно веће прогласи оптуженог кривим по једној или више оптужби садржаних у оптужници, изрећи ће казну за сваку од оптужби по којој је оптужени проглашен кривим и навести да ли ће се казне издржавати једна за другом или упоредно, осим ако не одлучи применити своје овлашћење да изрекне јединствену казну која одражава укупно понашање оптуженог. Исте одредбе садржи МКСП. Пракса је Међународних судова, када је оптужени проглашен кривим по више тачака оптужнице на темељу учињене једне или више радњи, да изрекну казну по свакој тачки, које се потом служе упоредно.³² Међутим, одредбе Статута и Правилника оба *ad-hoc* суда су тако формулисане, да дају дискреционо право Суду да одлучи да ли ће да изрекне јединствену казну за проглашење кривице по више оптужби или казну за сваку оптужбу па да одреди да ли ће се оне издржавати једна за другом или упоредно. Тако,

30 Schabas W. A; у The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights, *op. cit*, страна 129.

31 Више о томе: Schabas W. A; у The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights, *op. cit*, страна 129.

32 Нпр. предмет Фурунција, пара. 294 и 295.

у случају Јелишић Суд изриче јединствену казну јер су злочини учињени у једном кратком временском периоду и представљају део јединственог скупа кривичних дела.³³ Такав приступ прихватило је и Апелационо веће Међународног кривичног суда за Руанду у случају Камбанда, и даје следеће директиве у вези са околностима у којима Суд може да употреби дискреционо право изрицања јединствене казне: “ када злочини који се приписују оптуженом чине део једног јединственог скупа кривичних дела учињених на датом географском подручју током одређеног времена, може се изрећи јединствена казна по свим оптужбама уколико Судско веће тако одлучи.“

Питање изрицања казни приликом вишеструког проглашења кривице разматрало је Друго судско веће МКСЈ у предмету Купрешкић и други. Имајући у виду општу праксу изрицања затворских казни на судовима бивше Југославије Претресно веће је истакло да члан 48. КЗ СФРЈ предвиђа изрицање једне, јединствене казне за дела извршена у стицају, пошто претходно буду утврђене казне за свако од кривичних дела. Интересантно је да Суд, у овом случају, примећује: “ У пракси нема стварне разлике између изрицања упоредних казни и једне, јединствене казне за више учињених кривичних дела. У мало вероватном случају, да дође до нејасноћа о дужини издржавања упоредних или консекутивних казни, држава у којој се служи казна може се обратити Међународном суду за разјашњење.“³⁴ У складу са тим, Веће се одлучило, у овом случају, следити праксу Међународног суда у вези са одмеравањем казне и донео одлуку о упоредном служењу казни.

Када су у питању, горе поменута, правила за одмеравање казне Међународни кривични суд, основан Римским статутом, у свом раду ће се, несумњиво, позивати на изложену праксу Међународних трибунала за бившу Југославију и Руанду.

Поверљиви фонд

На заседању у Риму постојала су три опциона предлога, у погледу питања шта учинити са новцем и осталом имовином прикупљеном наплатом новчаних казни и конфискацијом. Први предлог се односио на

33 Тужилац против Горана Јелишића, Пресуда од 14.12.1999. година, пара. 136. и 137.

34 Предмет Купрешкић и други, Пресуда од 14.01.2000. године, пара 867.

стварање једног наменског фонда. Други је предвиђао повраћај средстава држави из које су жртве, и трећа опција се односила на пребацивање средстава судском администратору како би се њима покрили судски трошкови.³⁵

Расправа која се водила у оквиру Радне групе за казне показала је веома чврсту наклоњеност првом од три предлога. Тако, члан 79. Римског статута предвиђа оснивање једног поверљивог фонда, на основу одлуке Скупштине држава чланица, у корист жртава злочина у надлежности Суда и њихових породица. Суд је овлашћен да, на основу става 2. истог члана, нареди да се новац и остала имовина, прикупљена наплатом новчаних казни и конфискацијом, пребаце у Наменски фонд (*Trust fund*).

Француска, која је била чврст заговорник интереса жртава на Конференцији, изјавила је да треба да постоје одређени критеријуми за дистрибуцију новца.³⁶ Тако је настао и став 3. члана 79, по коме ће се наменским фондом управљати у складу са критеријумима одређеним од стране Скупштине држава-чланица.

Закључак

У овом кратком осврту на део 7. Римског статута, који регулише казне које се могу применити на учиниоце злочина у надлежности суда као и правила за њихово одмеравање, показали смо да је успостављање сталног Међународног кривичног суда био један процес који је, да би био успешан, претпостављао постојање сагласности око коначног формулисања његових одредби. Међутим, та сагласност није постинута у погледу свих одредби. Поједини чланови су избачени из Нацрта на Римском заседању због немогућности проналажења адекватног решења којим би биле задовољне све државе. То се десило, у области санкција, са казнама за малолетнике, казнама за правна лица и одредбама које су се односиле на коришћење националног права при одмеравању казне. У погледу овог последњег, истакнуто је да право националних држава варира и да би то довело до неуједначености, што су убрзо установили

35 Schabas W. A; *y* The Penalty provision of the ICC Statute, International Crimes, Peace, and Human Rights, *op. cit*, страна 130.

36 *Ibidem*, страна 130.

и *ad-hoc* судови који су прихватили искључиво површно обзирање на националне норме.

Један од највећих проблема при изради Римског статута био је да се делегати убеде да то није истицање предности сопственог правног система.³⁷ Иако су постојала спорна питања, у процесу уобличавања одредби о казнама, коначан резултат је постигнут. Смртна казна је искључена из система казни, основну казну представља казна лишења слободе. Реч је о једном релативно хуманом систему санкција. Истичемо “релативно“ због постојања доживотног затвора, али је та одредба донекле ублажена истицањем да се он може применити само у екстремно тешким случајевима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамов, С; Крећа, М: Међународно јавно право, Београд, 1999.
2. Bos, Adrian; The International Criminal Court: A Perspective, u: International Criminal court, *The making of the Rome Statute - Issues, Negotiations, Results*, “Kluwer Law International“, Hague, 2002.
3. Fife, Rolf Einare; Penalties, u: International Criminal court, *The making of the Rome Statute - Issues, Negotiations, Results*, “Kluwer Law International“, Hague, 2002.
4. Игњатовић, А; Геноцид у међународном и националном кривичном праву, Београд, 1996.
5. Kittichaisaree, K; International criminal law, Oxford University Press, Oxford, 2001.
6. Schabas W. A; The Penalty provision of the ICC Statute, u: International Crimes, Peace, and Human Rights: The Role of the International Criminal Court, “Transnational Publishers“ , Ardsley, New York, 2000.
7. Schabas W. A; Penalties, u: Cassese A., Gaeta P., Jones J.R.W.D. (ed.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, Volume II, Oxford, 2002.

37 Schabas W. A; Penalties, u: Cassese A., Gaeta P., Jones J.R.W.D. (ed.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, Volume II, Oxford, 2002, страна 1533.

8. Стојановић, З; Међународно кривично право, Београд, 2004.
9. Шкулић, М; Историјски осврт на међународно кривично правосуђе и основне одлике поступка пред сталним међународним кривичним судом, У: Релевантна питања међународног кривичног права, Тара, 2003.
10. Wise, M. Edvard; Podgor, S. Ellen; *International Criminal Law: Cases and Materials*, Lexis Publishing, New York, 2000.

PENAL SYSTEM IN THE LIGHT OF ROMAN STATUTE OF
PERMANENT INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL

(Summary)

Dragana KOLARIC, MA

Police Academy, Belgrade

Along with the development of human society the consciousness of people developed as well as the need to use various measures of social response to protect the most important goods and values. If we observe the development of the international criminal law before World War II, we shall see that it mainly leaned on the international law of war which was partially contractual and partially customary in its character. First true outlines of intentions to establish permanent international criminal tribunal are anticipated only after World War II. Naturally, we cannot but point to the importance of four ad-hoc tribunals (Nuremberg, Tokyo, Yugoslavia, Rwanda), which are mentioned in literature without exception related to the development of the international criminal justice. Considering that these are temporary tribunals established only for respective specific situations, the need was underlined to establish a permanent court that would be a response to comments referring to selective justice in the work of ad hoc tribunals.

After a long period of time, in which the work continued on the idea to establish a permanent international criminal tribunal, the final opening took place in Rome in July 1998, at diplomatic conference held under the auspices of the United Nations. The final version of the International Criminal Tribunal Statute was adopted. The Tribunal is competent for four crime categories: genocide, crimes against humanity, war crimes and crime of aggression. However, the International Criminal Tribunal would not be a criminal tribunal if it would not have the possibility to pronounce and apply sanctions towards crime perpetrators within their competence. Relevant provisions, referring to issues which penalties may be applied and rules to mete out the penalty are covered by Articles 77 through 80 of the Roman Statute and Articles 145 through 148 of the Rules of the procedure and evidence.

The negotiations on the penalties that will be applied by the International Criminal Tribunal have shown much more difficult and long-lasting than it has been expected. Despite common interest aimed at establishing the International Criminal Tribunal there are also considerable differences in legal cultures. All discussions that had preceded the Roman Conference and those that followed during the meeting indicated that there was not an international consensus regarding some issues, especially regarding the abolition of capital punishment.